

ALLE KOLMEVUOTIAAN MUSIIKILLISET KONTEKSTIT

Maija Fredrikson

Tämän artikkelin tavoitteena on tarkastella alle kolmevuotiaiden lasten musiikilliseen kehitykseen liittyviä seikkoja erityisesti laulamiseen liittyvissä spontaaneissa tilanteissa (situaatioissa) pääasiassa sosiokulttuurisesta näkökulmasta (ks. Vygotsky 1986). Lähtökohdana on käsitys lapsesta osana ympäristöään ja laajempaa yhteisöllistä ja kulttuurista kokonaisuutta. Tarkastelen aluksi alle kolmevuotiasta enkulturaation käsitteen kautta ja arvioin siihen liittyvien prosessien ja musiikillisen kehityksen yhteyksiä lapselle luontaisissa kasvu- ja kokemusympäristöissä.

Johdanto

Tutkimuskirjallisuudessa lapsen musiikillista kehitystä on useimmiten tarkasteltu suhteessa lapsen yleiseen kehitykseen ns. vaiheteoroiden (mm. Piaget/Pflederer-Zimmermann; Case 1985, 1992) avulla. Varsinaisissa musiikilliseen kehitykseen liittyvissä teorioissa (Gardner 1983; Swanwick & Tillman 1986; Hargreaves & Galton 1992) pienimpien lasten tarkastelu on melko yleisellä tasolla olevaa kuvailua. Kari Ahosen kirjassa Johdatus musiikin oppimiseen (2004) musiikillista kehitystä on tarkasteltu musiikillisten elementtien omaksumisen kautta. Pirkko Paananen väitöskirja (2003) taas antaa kattavan kuvan tämänhetkisestä musiikilliseen kehitykseen liittyvästä tutkimuskirjallisuudesta. Kummatkin kirjat antavat myös opiskelijoille hyvän lähtökohdan arvioida sitä ajankohtaista teoriatietoa, mitä musiikin oppimisen taustalla olevasta musiikillisesta kehityksestä tutkimuskirjallisuudessa on saatavilla. Kummasakin teoksessa viitataan tutkimustiedon kautta lyhyesti myös alle kolmevuotiaiden lasten musiikilliseen kehitykseen.

Tässä kirjassa Minna Huotilainen on käsitellyt esimusiikillista toimintaa ensimmäisellä ikävuodella (ks. myös Paananen 2003, 25-27). Aiemmin varhaislapsuuden ja esikouluikäisen aikana tapahtuvaa musiikillista kehitystä on tarkasteltu lähinnä spontaanin laulun, vokaalisen leikin ja musiikin perusrakenteiden kehittymisen näkökulmasta (Paananen 2003; Fredrikson 1994). Kari Ahosen teoksessa Johdatus musiikin oppi-

miseen (2004, 84-108) on hahmoteltu yleiskuvaa lasten musiikillisesta kehityksestä: missä järjestyksessä ja millä nopeudella lapset omaksuvat tonaalisen järjestelmän periaatteet. Milloin voidaan puhua musiikillisesta kehityksestä ja milloin musiikillisten taitojen ja tietojen oppimisesta? Miten tätä kehitystä voidaan arvioida? Viitataan tässä tilanteeseen, jossa vanhempien tuli arvioida, milloin heidän lapsensa ensimmäinen laulu oli havaittavissa (ks. Fredrikson 2001, 73). Tehtävä oli monelle vanhemmalle vaikea, suorastaan ylivoimainen, ja vastausten hajonta suuri. Tyypillisin ikä, jolloin ensimmäiset laulut havaittiin, oli 1v6kk – 2v lasten ikäryhmä (koko joukosta 1/3, kun n=110), kolmanteen ikävuoteen mennessä vanhemmat olivat havainneet ensimmäisten laulujen ilmestymisen jo 95-prosenttisesti, tosin tulosta vääristää pari havaintoa ensimmäisestä laulusta vasta viiden vuoden iässä ja se, että viidesosa vanhemmista ei ollut rekisteröinyt tätä lapsen musiikillisen kehityksen vaihetta lainkaan.

Enkulturoitumisen prosessit

Nilla (5kk) istuu mummin sylissä, kasvot mummiin päin. Mummi laulaa liikuttaen samalla Nillaa käsistä kiinni pitäen. Nillan katse seuraa keskittyneesti mummin suuta. Liikkeen rytmi noudattaa paikoitellen perus-, paikoitellen melodiarytmiiä, ja liikkeen muoto laulun rakennetta. Nillan kasvot loistavat, ja mummin on helppo liikuttaa Nillan käsiä laulun tahtiin yhdessä ja vuorotellen. Puristus mummin sormista on luja. Kumpikin keskittyy pikku hetkeen niin, että ympärillä oleva perheen hyörinä häipyä takaa-alalle.

Pienelle lapselle leikki muodostaa luontaisen oppimisympäristön ja kontekstin. Aikuisen kanssa leikkiessään pieni lapsi havainnoi intensiivisesti leikkittäjäänsä (vrt. Huutilaisen artikkeli), mielen itseensä vaikutteita itsensä ulkopuolelta. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan lapsi käsittelee tietoa aiempien kokemustensa pohjalta. Uuden kokemustiedon rakentumista ohjaa siis vastaavaan tilanteeseen liittyvä aiempi kokemus ja tunne. Vähitellen musiikkiin liittyvistä havainnoista muodostuvien tietorakenteiden eli skeemojen avulla lapsi oppii oman kehityskaarensa mukaisesti myös tuottamaan yhteisiä, kulttuurille tyypillisiä lauluja ja laululeikkejä. Lapsi oppii pääasiassa jäljittelemällä, jolloin aikuisten ja ikätoverien mallit ohjaavat lauluskeemojen muotoutumista.

Nilla (5kk) lekottelee lattialla peiton päällä ja hypistelee rakasta kissaansa. Kissassa on monia mielenkiintoisia osia, kuten hännänpää ja tuotemerkki. Niitä on mukava imeskellä. Kun kissa häviää ulottumattomiin, omia käsiä on mukava liikutella ja kosketella. Samanaikaisesti Nilla aloittaa ääniharjoitukset: hän mörisee, huudahtelee ja liu'uttaa ääntänsä kovaäänisesti silminnähdessä suurta mielihyvää tuntien. Aiemmin on jo möristä yhdessä mummin kanssa, vuorotellen kysyen ja vastaten.

Lapsi tutustuu ympäröivään maailmaan ja sen kulttuuriin kaikkien aistiensa kautta. Musiikillinen kehitys on osa sitä sosiaalista prosessia, jossa lapsi oppii oman kulttuurinsa vähitellen, elinikäisenä prosessina. Näin lapsi enkulturoituu musiikkikulttuuriin havaitsemisen ja sisäistämisen prosessien kautta. Tässä tapahtumasarjassa lapselle välittyy vaihe vaiheelta kasvuympäristössä kulttuurisesti hyväksytty musiikin mer-

kitysjärjestelmä. On tärkeää oppia tietämään, mikä on oikein ja yhteiskunnallisesti hyväksyttävää myös musiikissa. Tämä ekologinen teoria soveltuu hyvin selittämään myös pienten lasten musiikilliseen kehitykseen liittyviä spontaaneja kehitysprosesseja. Kuten Kari Ahonen (2004, 59) toteaa, ”Ihmisyksilö syntyy ympäristöön, joka on edellisten sukupolvien muovaama ja tulvillaan vuosisatojen kuluessa kehittyneitä vaikutteita”.

Olen aiemmin (Fredrikson 1994, 2005) tarkastellut pienten lasten enkulturaatioprosessia spontaanin laulamisen ilmiöiden mukaisesti neljänä eri vaiheena. Ensimmäisessä vaiheessa voidaan puhua puhtaasta introspektiosta (itsehavainnoinnista): toiminnallisesti aktivoituneet musiikilliset skeemat (aikaisemmista kokemuksista muotoutuneet tietorakenteet) ohjaavat lapsen itsekeskeistä havaitsemista ja musiikki koetaan puhtaasti kehollisena tai jopa kehona (embodiment). Kokemuksen ilmiönä tai spontaanina tuotoksena syntyvät lapselle selkeästi mielihyvää tuottavat vokalisaatiot ja sen erilaiset variaatiot. Seuraavaa vaihetta kuvaan herääväksi kommunikaatioksi ja orastavaksi universaalien musiikillisten merkitysten muodostumisen vaiheeksi. Tällöin lapsi osaa käyttää alkeellisia musiikillisen kommunikoinnin koodeja. Laulamisen yhteydessä tätä voidaan kuvata skeemalaulu-käsitteen avulla, jolloin lapsi tavoittaa omassa laulutuohtoksessaan jo selviä peräkkäisiä melodis-rytmisiä kuvioita ja joitakin yksittäisiä intonaatioon ja dynamiikkaan liittyviä äänenkäytön muotoja.

Kolmatta tasoa luonnehdin kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen koodien sekä laulumallien alkeiden merkityksellistymisen kaudeksi. Laulujen melodis-rytmiset ilmiöt muodostavat selkeästi osan laullisesta kokonaisuudesta, ja lapsi tavoittaa jo selkeästi vuorovaikutuksen merkityksellisiä koodeja. Jos tätä vaihetta tarkastellaan osana spontaania laulamista, voidaan laulutyyppiä kutsua fragmentaariseksi lauluksi. Lapsen laulun yhteys alkuperäiseen mallilauluun voidaan hyvin tunnistaa. Tässä vaiheessa spontaanissa laulussa ilmenee myös ns. preset-laulu (ks. Bjorkvold 1990), jolloin laulettu laulu asettuu jo hyvin lähelle alkuperäistä, tavoiteltavaa laulua. Neljättä vaihetta olen kuvannut musiikillisen merkkijärjestelmän elementaariseksi (alkeelliseksi) sisäistämiseksi. Tällöin lapsen omaehtoisesti tuotetussa laulussa on havaittavissa joitainkin musiikin merkityksellisten muotojen tai piirteiden tarkoituksenmukaista käyttöä. Spontaanin laulun neljäs ilmenemismuoto on siis laulun variointi, muuntelu.

Näin kuvatussa enkulturaatioprosessissa lapset etenevät omista spontaaneista, epämuodollisista lauluistaan kohti kulttuurisen kontekstinsa standardeja lauluja. Koska lapsi pyritään hänelle opetettavilla lastenlauluilla perehdyttämään yhteisönsä kulttuuriin, on nämä laulut havaittu lapsille hyödyllisiksi sekä musiikillisten että niiden sisältöön liittyvien kasvatuksellisten tavoitteiden perusteella. Monet lastenlaulumme, samoin kuin lapsille laulettavat kansansävelmämme perustuvat toistuviin, samankaltaisiin melodiapiirteisiin – idiosynkretioihin. Keskeinen lastenlaulustomme kuvastaa sitä kasvattajien – useimmiten naisten – arvomaailmaa, joka on yleisesti legitimoitu länsimaisessa kulttuurissamme. Stanardit laulut taas toimivat kognitiivisina malleina, kun lapsi kokee niiden säännönmukaisuudet yhä uudestaan. Jokaisessa kulttuurissa lapset ovat kulttuurin kantajia, ja lapsille laulettaviin lauluihin on valikoitunut kunkin kulttuurin laulustomedian oleellisin oppiaines. Perinteisten laulujen laulaminen auttaa

löytämään menneen ja ymmärtämään menneen ajan ihmisiä, paikkoja ja tapahtumia. Suurta osaa lapsille laulettavista lauluista on tarkoitus myös laulaa lasten kanssa. Arja Puurulan (2001, 85-95) mukaan esittämäni enkulturoitumisen mallia voitaisiin soveltaa pienen lapsen kokemukseen mistä tahansa taiteesta.

Kehoyhteisöt ja musiikilliset kokemukset

Aaro on 1v5kk ja jo kokenut musiikin harrastaja vauvamuskarista lähtien. Lisäksi Aaro on jo ehtinyt harrastaa liikuntaa monella eri tavalla, mm. vauvaintia ja telinevoimistelua. Aarolla on rytmi veressä: laululeikkeihin koko keho alkaa reagoida välittömästi musiikin/laulamisen alettua, hymy karehtii huulilla ja poika on "draivi" päällä. Vilkas ja monipuolinen ääni-ilmaisu ("pulina") väistyy tällöin taustalle.

Keho on pienen lapsen kokemisessa olennainen tekijä; maailmaa koetaan kokonaisvaltaisesti kehon kautta ja liikkuva keho on kehollisen tilan olennainen lähde ja keskipiste. Keho voi määrittää elettyä tilaa aina uudesta näkökulmasta. Merkitykset syntyvät tässä kehon maailmasuhteessa. Juha Perttulan (2005) mukaan keho on ihmisen elämäntilanteen ulottuvuus, joka koostuu erityisesti tunnekokemuksia luovista aiheista. Pienet lapset kehittyvät eri tavoin ja yksilöllisesti, myös temperamenttinsa (ks. Keltikangas-Järvinen 1994/2008) mukaisesti. Lapsen kehitystä ei siis pitäisi koskaan tasapäistää.

Wilfried Gruhn (2002) on tutkinut yksi-kaksivuotiaiden lasten musiikin oppimista tilanteissa, joissa lapset ovat saaneet malleja laulamiseen, liikkumiseen, kuunteluun ja keholliseen jäljittelyyn. Kehollisuuden kannalta mielenkiintoinen on havainto liikkeen ja äänentuoton säännönmukaisesta yhteydestä, jota Gruhn pyrkii selittämään neurofysiologisesti. Mitä paremmin lapset pystyvät kontrolloimaan hienomotoriikkaansa sitä paremmin he pystyvät myös tuottamaan tiettyä säveltasoa ja rytmia. Monipuoliset, epämuodolliset musiikkiharjoitukset tukevat lapsen edellytyksiä tuottaa rytmisiä rakenteita ja ilmaisuvoimaisia ääniä. Näitä edellytyksiä voidaan kehittää, jolloin kuuntelukokemukset ja äänen keksimisleikit näkyvät kehonliikkeiden runsautena ja niiden erityisenä painotuksena.

Keho on lapsen olemuksessa ja toiminnassa luontaisesti mukana. Holistinen näkökulma ymmärtää lapsen osana ympäristöä, josta lapsi tavoittaa tietoa koko kehollaan ja kaikilla aisteillaan. Muutokset havaitussa ympäristössä aiheuttavat muutoksia myös lapsen sanattomassa käyttäytymisessä ja muussa vuorovaikutuksessa. Kehon liikkeet ja ilmehdintä muodostavat tästä tärkeän osan. Jos ymmärrämme tämän alkeellisen vuorovaikutuksen kehon kokemukseksi tai kehollisuudeksi (embodiment), voimme kuvata tätä pienten lasten kehollisuutta liikkeinä, asentoina, äänen ja liikkeen yhdistämisenä, ilmeinä ja katsekontaktina (Young 2004). Aiemmin mainittu Gruhn (2002) luokittelee lasten kehon viestinnän osa-alueita musiikillisten ärsykkeiden yhteydessä seuraavasti: huomion kiinnittämiseen liittyvät osa-alueet kuten päänliike, katsekontakti laulun esittäjän kanssa, sekä liikkeen luonteeseen (kokeileva, jäljittelevä, luova), jatkuvuuteen, synkronointiin ja koordinointiin, sekä erilaisiin laulamiseen liittyviin reaktioihin. On ilmeistä, että puolitoistavuotiaan kehityksessä kielellisen ja motorisen kehityksen vaiheet vuorottelevat ennen näiden toimintojen koordinoitumista saman-

aikaisiksi toiminnoiksi. Kuitenkin laulamiseen liittyvät musiikilliset elementit kuten jo mainitut intonaatio ja dynaamiset vaihtelut/kokeilut ilmestyvät lapsen äänelliseen ilmaisuun selvästi ennen kuin lapsi alkaa tavoitella sanoja.

Pienet lapset viettävät suuren osan päivästään erilaisissa hoito- ja kasvatusyhteisöissä kodin ulkopuolella. Päiväkodin pienten osastolla (alle kolmevuotiaat) saattaa vierähtää jopa 10 tuntia maksimissaan. Pitkän päivän mittaan saadut kokemukset musiikista päivähoidon eri tilanteissa luovat mielikuvaa musiikin roolista jokapäiväisessä elämässä.

Emmi (1v11kk) on istahtanut päiväkodin keinuhevoson selkään ja alkaa laulaa kiikkuen samalla hepan selässä. Laulu on hyvässä vauhdissa, kun vieressä olevaan keinutuoliin istahtaa samanikäinen Nea (2v4kk). Neakin alkaa kiikkua katse kiinteästi Emmiin päin. Emmin vauhti vain kiihtyy ja laulu kaikuu yli päiväkodin melskeen. Nea kiikkuu mukana, mutta ei osallistu laulamiseen.

Tällaiset hands-on music-making/singing –tilanteet saattavat joidenkin pitkää päivää päivähoitossa viettävien lasten kohdalla olla ainoita musiikillisia kokemuksia. Ei ole siis yhdentekevää, miten musisointi ja laulaminen rakentuvat osaksi päivän kulkua. Ymmärretäänkö musiikin mahdollisuudet riittävästi osana lapsen kasvun kokonaisvaltaista tukea on monia askarruttava kysymys. Alle kolmevuotiaana lapsen elämässä kun eletään kehityksellisesti tärkeitä, koko elämänsäkaareen vaikuttavia vaiheita. Muodostuuko musiikista ja sen osa-alueista ihmiselle tärkeä selviytymisen väline ja saadaanko musiikin maailmaan henkilökohtainen, luonteva kontakti jo varhaisiällä? Näitä kysymyksiä tulee pohtia aina uudestaan sekä koulutuksen että kasvatuksen näkökulmista.

Yhteenvedo

Sandra Trehubin (2006) tutkimusten mukaan pienten lasten kuuntelutaidot kehittyvät varhain ja musiikillinen muistikin on yllättävän tarkka. Kasvuympäristön musiikilliset virikkeet tukevat näiden alueiden myöhempää kehittymistä. Varhaisiän musiikilliset toimintaympäristöt (kontekstit) ja tilanteet (situaatiot) syntyvät tässä ja nyt. Kotiympäristössä voidaan parhaiten ottaa huomioon pienten lasten kokonaisvaltaisuus, lyhytaikainen keskittyminen yhteen asiaan ja yksilölliset erot intuitiivisen yhdessäolon tuokioissa. Musiikillisia virikkeitä on tarjolla myös kodin ulkopuolella. Trehub arvioi kriittisesti erilaisten musiikkikasvatuksen alan ammattilaisten tarjoamia palveluja lapsiperheille ja toteaa, että näillä toimilla usein hävitetään vanhempien erilaisissa tilanteissa luontaisesti syntyvä musisointi lapsen kanssa. Samalla kyseenalaistetaan vanhempien musiikilliset taidot ja aliarvioidaan myötäsyttyistä musiikillista kanssakäymistä, joka selvästi tukee lapsen kehitystä. Formaali musiikkikasvatus on usein liian tavoitekeskeistä ja kunniahimoista varsinkin soitinopetuksessa. Varhaisiän musiikkikasvattajien suurin haaste onkin säilyttää musisoinnin ilo ja luovuus niinä vuosina, jotka edeltävät varsinaista formaalia opetusta.

Keskeiset lähteet

- Deliège & J. A. Sloboda (toim.) (1996) *Musical Beginnings. Origins and Development of Musical Competence*, New York: Oxford University Press.
- Perehdyttää musiikillisen osaamisen kehittymiseen.
- Fredrikson, M. (1994) *Spontaanit laulutoisinnot ja enkulturaatioprosessi. Kognitiivis-etnomusikologinen näkökulma alle kolmevuotiaiden päiväkotilasten laulamiseen*. Acta Musica 43.
- Selvittää alle kouluikäisten lasten, erityisesti alle kolmevuotiaiden lasten lauluihin ja laulamiseen liittyvää tiedonkäsittelyä ja laulamisen yhtä varhaisiän kontekstia.
- Trehub, Sandra E. (2006) Infants as Musical Connoisseurs. Teoksessa G. McPherson (toim.) *The Child as a Musician. A Handbook of Musical Development*. New York: Oxford University Press, 33-49.
- Korostaa pienen lapsen osaamista musiikin kuuntelun, musiikkimuistia ja intensiivistä kiinnostusta musiikillisen ilmaisuun.
- Shehan Campbell, P. (1998) *Songs in their heads. Music and its meaning in children's lives*. Oxford University Press.
- Teos korostaa musiikin merkitystä ja arvoa lapsen elämässä perustuen lasten omiin ilmaisiin.

Muut lähteet

- Ahonen, K. (2004) *Johdatus musiikin oppimiseen*. Tampere: Finn Lectura.
- Bjorkvold, J-R. (1990) Canto – ergo sum. Musical Child Cultures in The United States, The Soviet Union and Norway. Teoksessa F. R. Wilson & F. L. Roehmann (toim.) *Music and Child Development*, 117-135.
- Case, R. 1985. *Intellectual Development. Birth to Adulthood*. Orlando: Academic Press.
- Case, R. (1992) *The Mind's Staircase. Exploring the Conceptual Under-pinnings of Children's Thought and Knowledge*. Hillsdale N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Fredrikson, M. (1994) *Spontaanit laulutoisinnot ja enkulturaatioprosessi. Kognitiivis-etnomusikologinen näkökulma alle kolmevuotiaiden päiväkotilasten laulamiseen*. Jyväskylän Studies in the Arts 43. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylän Yliopistopaino.
- Fredrikson, M. (2001) Lapset musiikin oppijoina. Musiikkileikkikoulun mahdollisuudet oppimisen ohjaamisessa. Teoksessa M. I. Jaatinen (toim.) *Keski-Suomen Konservatorion Säätiö 50 vuotta*, 57-76.
- Fredrikson, M. (2005) Kehollisuus osana musiikillista kehitystä ja oppimista varhaislapsuudessa. Teoksessa T. Eerola & P. Toiviainen (toim.) *Suomen musiikintutkijoiden 9. symposiumin satoa*. (<http://www.jyu.fi/musica/symposium/julkaisu2005>), 30-33.

- Gardner, H. (1983) *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Gruhn, W. (2002) Phases and stages in early music learning. A longitudinal study on the development of young children's musical potential. *Music Education Research* 4 (1) 2002, pp. 51-71.
- Keltikangas-Järvinen, L. (1994/2008) Hyvä itsetunto. WSOY.
- Paananen, P. (2003) *Monta polkua musiikkiin. Tonaalisen musiikin perusrakenteiden kehittyminen musiikin tuottamis- ja improvisaatiotehtävissä ikävuosina 6-11*. Jyväskylä Studies in Humanities 10. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Perttula, J. (2005) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Dialogia*, 115-162.
- Puurula, A. (2001) Lapsi ympäristönsä peilinä: alle kolmevuotiaiden lasten integroitu taidekasvatus. Teoksessa S. Karppinen, A. Puurula & I. Ruokonen (toim.) *Elämysten alkupuilla. Lähtökohtia alle 3-vuotiaiden taidekasvatukseen*. Finn Lectura, 85-95.
- Vygotsky, L. S. (1986) *Thought and language. Translation newly revised by Alex Kozulin*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Young, S. (2004) *Collaboration Between Three- and Four-Year-Olds in Self-Initiated Play with Instruments*. Proceedings of the 8th International Conference on Music Perception & Cognition, Evanston, IL., 6-10.